

REALISMUS (1881)

Od 60. letch 19. století se začíná měnit kulturní klima v Brazílii, kdy si po období národního sebeuvědomění osvícenější část místní inteligence začíná klást sociální otázky, které se promítají do veškerého kulturního i politického dění.

Dochází i k proměně čtenářského publika – brazilskou aristokracii spjatou s cukrem a kávou nahradila vysoká a střední městská vrstva vzešlá z průmyslu a obchodu.

Do Brazílie přicházejí myšlenky spojené s vědeckým materialismem, darwinistický evolucionismem a filozofický pozitivismem (Comte, Spencer, Taine).

Mezi autory je patrný vliv hlavně francouzské literatury (Stendhal, Flaubert, Balzac, později představitel naturalismu Zola – vševládající dědičnost a fyziologie), z portugalské literatury potom Eça de Queiroz – přestože i on se nechá inspirovat francouzskými romanopisci, obohacuje portugalskou literaturu o nová témata i jazykové prostředky.

„Realita“, kterou romantický idealismus představoval ve vzorcích, znovu vstupuje do literárních děl v co nejuvěrnější podobě.

Charakteristika realismu:

Autoři nového stylu odmítají hrdinu a místo toho zachycují výjevy z každodenního života; již nestylizují a nestaví do protikladu zlo a dobro, krásné a ošklivé, ale nechají je prolínat.

- Cílem je **pravdivost výrazu** a věrné líčení konkrétních situací a postav, **objektivní popis**, u něž se autor zdržuje vlastního názoru (**snaha o objektivitu**).
- Důraz se klade na prostředí, rasu a dobu, tzn. na kontext, ve kterém se příběhy odehrávají.
- **Vzory z minulých časů tak drahé romantikům jsou nahrazeny fakty a osobami ze současného života, zkoumaného do detailu.**
- Rytmus vyprávění je zpomalován **podrobnými popisy**.
- **Po jazykové stránce – příklon ke každodenním a prostým slovům.**

Realismus není v Brazílii jednolitý stylistický proud, ale historické období, které trvá od sedmdesátých let 19. století až do počátků století 20.

- Jeho součástí jsou **realismus** v úzkém slova smyslu, **naturalismus**, **parnasismus**, a **regionalismus s prvky pre-modernismu**.

Politické myšlenky přicházejí především z Francie - v brazilském kontextu se prosazují jako **ideje protiotrokářské, protiklerikální a republikánské**.

Uvnitř Brazílie se pak nový pohled na svět se šíří z univerzit, a to především z právnických fakult v São Paulu a Recife – evropský realismus sem přichází z Portugalska, Francie a Německa.

Cearská akademie a Recifská škola

Revoluce v brazilském myšlení samotném však přišla ze Severovýchodu, přesněji z Ceará.

Mezi lety 1872-1875, **Cearská francouzská akademie** založená v hlavním městě oblasti, Fortaleza, shromáždila mladé intelektuály, kteří se filozoficky a literárně angažovali ve jménu myšlenek Hippolyta Taina, Augusta Comta /*společnost jako organický celek, jehož části jsou vzájemně propojeny, a který může být pochopen pouze ve své jednotě – staví se proti individualismu*/ a Herberta Spencera. Nejvýznamnějšími osobnostmi byly **Capistrano de Abreu** a **Araripe Júnior**.

Literární a intelektuální hnutí se formuje také v Recife, kolem ústřední postavy:

Tobias Barreto

- ten se přestal se věnovat romantické poezii a přešel k vědecké a filozofické próze a k řečnictví; do brazilské kultury uvedl mýtus velké německé filozofie
- kolem něj se ustavila tzv. **recifská škola**.

Objevuje se i **literární separatismus**, který věří, že přírodní a společenské podmínky zásadním způsobem oddělují literaturu Severu a Jihu Brazílie a tím udržují regionalistický a romantický mýtus prapůvodního a autentického národa s kořeny na Severovýchodě, v kraji svatých mužů (beatos) a pistolníků, kteří budou v každé době přitahovat zájem sociologů, folkloristů i spisovatelů.

Hlavním představitelem separatistů je **Franklin Távora (1842-1888)**

vedl do brazilské literatury zálibu ve folklórně laděné rozprávce s lidovým nádechem – stylizuje Severovýchod do polohy mezi magickým a groteskním

napsal indianistický román *Indiáni od Jaguaribe* (1862) a další regionalistické romány: např. *Sňatek na předměstí* (1869), *Vlasáč* (1876) – v jeho dílech je ještě patrný silný vliv romantismu.

Dějepisci a politici, kritikové a řečníci

Joaquim Nabuco (1849-1910)

Narodil se v Recife jako potomek bohatých plantážníků a politiků

Byl aktivním politikem, stoupencem liberálního monarchismu, výborný diplomat a řečník, zanícený bojovník za zrušení otroctví – katolicko-romantické vidění světa odlehčené racionalismem, nativistické cítění usměrňované kosmopolitním rozhledem.

Nelze oddělovat Nabuca politika od Nabuca literáta – psal především politická a dějepisná díla

Státník doby císařství (Um estadista do Império, 1899)

jedná se o životopis jeho otce, který byl senátorem; ve výsledku ale vytvořil velkolepou fresku Brazílie za doby císaře Pedra II.

Aureliano Tavares Bastos (1839-1875)

Politik, zastánce abolicionismu, republikanismu a demokracie, obhajoval oddělení církve od státu.

Amazonská pánev / O vale do Amazonas: a livre navegação do Amazonas, estatística, produções, comércio, questões fiscais do vale do Amazonas, 1866

– střízlivá zpráva o Amazonii.

Eduardo Prado (1860-1901)

Politik, umírněný liberální reformista, dandy se světáckými sklony, světoběžník ctící monarchistické ideály – stal se inspirací Eça de Queiroz pro Hyacinta z knihy *Kráčej a čti*.

Politická krize, která byla spojena s nástupem Republiky jej nechala procitnout k existenciálním otázkám; přišel také s požadavkem napravit přehmaty vojenské diktatury v prvních letech Republiky a obhajoval návrat monarchie.

Kromě cestopisných fejetonů psal i sarkastické pamflety, které publikoval ve sbírce *Velebnost vojenské diktatury* (Fastos da ditadura militar, 1890)

Americká iluze (A ilusão americana, 1893) – esej, v níž demystifikuje USA, které jsou uznávány jako zářný vzor demokracie a ukazuje je v jejich imperialistické a kořistnické podobě.

Capistrano de Abreu (1853-1927)

Rodák z Ceará, jeden z nejvýznamnějších brazilských historiků Brazílie, který je protipólem Varnhagena.

Zamýšlel sepsat dějiny Brazílie, ale nakonec zůstal u jednotlivých esejů a studií – byl nejen vědecky přesný, ale měl i obrovský intelektuální přesah – dokázal nastínit historická fakta v jejich hospodářském, společenském, mravním a politickém rozměru, hledal „klíče“, které by tyto jevy vysvětlovaly.

Psal i jazykovědné a literární eseje (je autorem označení „kondorská škola“), studie historické a etnologické: *Objevení Brazílie a její rozvoj v 16. století; Kapitoly z koloniálních dějin; Jazyk Kašinahuů.*

Byl prvním, kdo dokázal do brazilského dějepisectví vnést také zeměpis, národopis a dějiny v sociologickém i etnologickém pojetí – dokázal odhalit jejich vnitřní sepětí.

Vytvořil teorii koloniální literatury, která se zakládá na pojmech klima, země, rasa; **odvrátil se od mýtu dobrého divocha.**

Realistický román

Předchůdcem realistického románu jsou *Paměti policejního seržanta od* Manuela Antônia de Almeidy, napsaný ještě v době romantismu.

Vikomt Taunay (1843-1899)

Vstoupil do literatury vybaven evropskou vzdělaností a karteziánským duchem ještě posíleným studiem fyziky, matematiky, mineralogie, botaniky, zálibou v analýze... to vše se projevuje v jeho díle.

Napsal román na pomezí romantismu a realismu.

Nevinnost / Inocência (RJ, 1872)

Jeho nejproslulejší román – obrovský úspěch doma i v zahraničí, kde **byl ctěn jako typický příklad nové americké literatury, která sladila romantický základ postav s barvitým realismem zachycující scény a zvyky sertão** (podrobné vysvětlivky vědecky podložené – on sám studoval fyziku, matematiku, mineralogii, botaniku, atd).

Brazilské příběhy / Histórias brasileiras (1874)

Raul Pompéia (1863, Angra dos Reis, RJ – 1895 Rio de Janeiro)

Byl zapáleným stoupencem republikanismu a zrušení otroctví.

O Ateneu

- **stylisticky obtížně uchopitelný román – realistický, impresionistický** svou nervózní plasticitou některých portrétů a popisů prostředí, **expresionistický** svou zálibou v morbidním a groteskním, jejichž prostřednictvím bezlítostně deformuje svět dospívajícího
- vychází ze svých vzpomínek a zkušeností – Sérgio, dosívající chlapec tváří tvář kruté lhostejnosti školy a tváří tvář společnosti, kde vítězí ten silnější; hlavní hrdina onemocní, aby se pak jeho uzdravení proměnilo v požár školy, který způsobí.
- Škola jako mikrokosmos společnosti – zákon silnějšího, darwinismus, který vládne všemu.

Podívejme se na krátkou ukázkou, ve které je škola popisována jako mikrokosmos světa dospělých, ovládána penězi a ekonomickými zájmy, jejichž síť vytvářejí samotní studenti:

As especulações moviam-se como o bem conhecido ofício das corretagens. Havia capitalistas e usurários, finórios e papalvos... A principal moeda era o selo. No comércio do selo é que fervia a agitação de empório, contratos de cobiça, de agiotagem, de esperteza, de fraude. Acumulavam-se valores, circulavam, frutificavam: conspiravam os sindicatos, arfava o fluxo, o refluxo das altas e das depreciações; os inexpertos arruinavam-se, e havia banqueiros atilados, espapando banhas de prosperidade.

Samotný autor, Raul Pompéia, spáchal ve 32 letech sebevraždu.

Literární kritika

Vychází z pozitivismu a evolucionismu, které zkoumají společnost i lidové zvyky a snaží se určit „vztahy vládnoucí mezi intelektuálním životem a politickými, společenskými a hospodářskými dějinami příslušné země“, jak definoval funkci literárního kritika Sílvio Romero.

Sílvio Romero (1851-1914)

- Narodil se v Sergipe a ze všech jeho aktivit vyzařuje „duch Severovýchodu“ .
- Dal jméno „recifské škole“ – velcí intelektuálové s filozofickým a sociologickým germanofilstvím (oproti intelektuálům z Ria de Janeiro, kteří byli ve své většině frankofilní) – za největšího brazilského spisovatele své doby považoval Tobiasa Barreta.
- Věnoval se filozofii, sociologii, folklóru, politice a literatuře – napsal: *Filosofie v Brazílii*; *Brazilská literatura a moderní kritika*; *Brazilský národopis* (Etnografia brasileira); *Parlamentní a prezidentský systém v Brazílii*; *Eseje z filozofie práva*; *Brazílie sociální*.

Jeho nejdůležitějším dílem jsou *Dějiny brazilské literatury* (1888)

- jsou zahájením moderní brazilské literární historiografie
- vnímá brazilskou literaturu jako výraz národního ducha, povahy a sklonů
- došel k pojmu brazilské „**kulturní míšenectví**“ (mestiçagem cultural) – je vepsáno do veškerých společenských projevů země, včetně literárního a má původ v rasovém **míšení černochů, Evropanů a domorodců** ve velmi svébytném prostředí a souvislostech
- věnuje se určujícím činitelům brazilské literatury: **prostředí, rasa, lidové tradice, politické a společenské instituce, cizí vlivy**
- projevuje se v nich však krátkozraký pohled na některé jeho vrstevníky – např. Machado de Assis a symbolisté, které nedokázal docenit.

Araripe Júnior (1848-1911)

Soudní úředník a politik z významné rodiny ze severovýchodu, z Ceará.

Byl na jedné straně kosmopolitnější než Romero nebo Barreto, na druhé straně se vracel k romanticky národnostně orientovanému myšlení (vzdvihuje mýtus indiána a vyváří kult Alencara).

José Veríssimo (1857-1916)

Od svých dvou kolegů se liší jemnějším estetickým cítěním a vyhraněnějším pojetí literatury

Dějiny brazilské literatury od Benta Teixeiry (1601) po Machada de Assis (1908) – vyšly v Riu de Janeiru v roce 1916

Na rozdíl od Romera podléhá kouzlu svých současníků, jejichž hodnotu dokáže ocenit na jejich estetickém vkusu a neohlíží se na jejich dosavadní úspěchy – dokáže tak rozpoznat výjimečnost Machada de Assis, vůči kterému byl například Romero až nepřátelský.

Regionalismus

Na počátku XX. století začíná být regionální tematika brána velice vážně

- kromě důrazu na lokální krajinu a zvyky je zde zřetelná **silná sociální dimenze**
- úzce souvisel s rozvojem naturalismu
- revoluce formy psaní (někteří z autorů jsou považováni již za pre-modernisty)
- **co nejdůvěrnější popis** (na rozdíl od romantického idealizování; **snaha zachytit regionální mluvený jazyk i v jeho struktuře** – s tím souvisí **formální inovace děl**)
- **zkoumání folklóru a regionálních nářečí – národnostní cítění**, které sdíleli s modernisty 20. let XX. století
- **snaha o postžení lidské dimenze a vlastní pravdy lidí z vnitrozemí**
- studium poetiky mluvené formy jazyka
- regionalisté z této doby ovlivnili autory jako Graciliana Ramose a Guimarãese Rosu.

Simões Lopes Neto (Rio Grande do Sul, 1865-1916)

Lendas do Sul

Contos Gauchescos / Povídky jižanských honáků

Spontánní rytmus, nářečí, hledání sociální a psychologické pravdy postav.

„E logo passou-me pelos olhos um clarão de cegar, depois uns coriscos, tirante a roxo... depois tudo me ficou cinzento, para escuro...”

„A estrada estendia-se deserta; à esquerda, os campos desdobravam-se a perder da vista, serenos, verdes, clareados pela luz macia do sol morrente, machucados de pontas de gado que iam-se arrolhando nos paradouros da noite; à direita, o sol, muito baixo, vermelho, dourado, entrando em massa de nuvens de beiradas luminosas.”